

משפיעות

רעיונות לפרשת השבוע מתוך תורתו של הרב יצחק גינזבורג שליט"א

בראשית: עץ המודעות

ללא מודעות עצמית

אם כן, מה השתנה באכילה? התשובה היא, שכאשר האדם רכש את הדעת, הוא רכש חיבור ומודעות לעצמו. בשפה של היום אפשר לומר את זה כך: עץ הדעת העניק לאדם מודעות עצמית.

לאבן ולעץ אין מודעות בכלל. לבעלי החיים יש סוג מסוים של מודעות, אבל לא מובחנת ומורגשת בפני עצמה; הכבשה אינה בדיק מודעת לקיום של עצמה, היא פשוט חיה. האדם כבעל שכל מודע לקיומו, ובכל זאת המודעות שלו יכולה לפנות בעיקר כלפי חוץ. כדי "להרגיש את עצמי" צריך לפצל בין "אני" ל"עצמי", ולהביט בעצמי כמו מבחוץ. כשהחויה מאוחדת לגמרי, הפיצול הזה אינו קיים.

נתבונן בגוף: אנו נושמים בלי להיות מודעים לכך; כשאנחנו עסוקים בעבודה ושקועים במשימה מסוימת, אנו מאבדים במידה מסוימת את התחושה הגופנית. באותה מידה אפשר לתאר אדם שאינו מודע לנפשו של עצמו, כי כל עוצמת החוויה שלו מופנית אל הסובב אותו. כך היה האדם לפני החטא: מודע לעולם המיוחד והנפלא שנברא זה עתה, אך אינו מתבונן בעצמו. לכן האדם ואשתו היו ערומים "ולא יתבוששו" — בושה שייכת רק כשמישהו מביט בי מבחוץ, או כשאני מסוגל להביט בעצמי מבחוץ.

בעולם הזה הכל ביסודו טוב, שהרי הכל נברא בידי ה' הטוב, שאף העניק לבסוף תו תקן: "וירא א-להים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". הרע קיים רק כאפשרות תיאורטית מבחוץ, כתמרור אזהרה.

הנפילה למודעות עצמית

בא הנחש ובפיו הצעה מפתה: בוא לסדנה מזורזת במודעות עצמית, אצל נחש מומחה לחושים ותחושות. ליתר דיוק, הנחש פונה תחילה לאשה, כי הוא יודע שסדנאות כאלה מדברות אליה יותר מאשר אל הגבר (שכבודו העצמי בז בהתחלה לדברים כאלה). אבל אחרי שהאשה השתתפה בסדנה, היא אומרת לאדם: אתה ממש חייב להתנסות בזה. ועכשיו כבר לא "בכבוד שלו" להישאר מאחור...

המודעות העצמית הפכה לחלק מאיתנו, כמו פרי שנאכל. וברגע שהיא קיימת, הרע נכנס בהכרח לתמונה — "עץ הדעת טוב ורע" — כי עצם המודעות לקיום הנפרד שלי כבר יוצרת

השבוע נקרא בתורה את פרשת בראשית, הפרשה הראשונה בתורה. הפרשה מלאה בסיפורים יסודיים, ואחד מהם נוגע בנו במיוחד: סיפור חטא עץ הדעת. ה' מעמיד את האדם בגן עדן ומצווה אותו לא לאכול מ'עץ הדעת טוב ורע'. הנחש מפתה את חוה, היא אוכלת ונותנת גם לאדם, ומיד קורה משהו משונה, "ותפקחנה עיני שניהם". במאמר השבוע ננסה לגעת במשמעות הדברים אלינו, ונגלה תובנות חשובות אודות עצמנו.

הדעת מפתח הלב

מהו בעצם "עץ הדעת"? אפילו כשמים לב לשם העץ אפשר להבין שמדובר פה על עץ או פרי לא רגיל. מיד אחרי האכילה משהו נפתח אצל האדם ואשתו: "ותפקחנה עיני שניהם וידעו" — הם ידעו משהו שלא ידעו קודם. הפרי העניק להם דעת חדשה. מה היא אותה דעת? ומדוע הבורא אסר עליהם לרכוש אותה?

חכמה ויכולת בחירה היו לאדם עוד לפני החטא, ורק בגללן הבורא ציווה אותו והזהיר אותו, דבר שלא עשה עם אף ברייה אחרת. אומנם כוח הדעת, הנמצא בפרי "עץ הדעת", מוסיפה עליהן ממד נוסף, ואת טיבו מגלה השורש "ידע", שמופיע מיד אחרי סיפור העץ בהקשר שנראה שונה לגמרי: "והאדם ידע את חוה אשתו", בהקשר של יחסי אישות ולידה.

האמת היא, שהמשמעות אחת: ידיעת הדבר פירושה התקשרות פנימית אליו. ילד מוכשר יכול לפתור משוואות מסובכות, ובכל זאת אי אפשר להפקיד בידיו החלטות אחראיות. הוא אינו בר-דעת: יש לו המון ידיעות, אבל הוא לא ממש "מחובר" אליהן. כאשר צריך מישהו שיקח אחריות על התוצאות, חובה שיהיה מישהו עם דעת.

בקבלה, השכל מורכב משלושה כוחות: חכמה, בינה ודעת (ומכאן חב"ד). הדעת הופכת את השכל לחוויה בעלת השפעה מכרעת על העולם הרגשי והמעשי. אם אני מכיר ומבין שדבר מסוים טוב ויפה, ההכרה הזו יכולה להישאר קרה ועקרה, עד שבאה הדעת והופכת את הידיעה האובייקטיבית ליחס אישי, שמתורגם למשיכה ולאהבה. הדעת היא גשר: היא "מורידה" את השכל אל הלב, ובאותה מידה נותנת משמעות לרגש, שיהיה מודע ומכוון. לכן נאמר בזוהר שהדעת היא "המפתח שכולל שש" — שש מידות הלב, שהדעת פותחת וסוגרת, מכוונת ומנווטת.